

УДК 323.2

Савойська Світлана Василівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політичних наук,
Київського національного університету
будівництва і архітектури

ТЕРИТОРІАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СПІЛЬНОТИ У КОНТЕКСТІ ВИБОРІВ - 2012: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОВНО-ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

У статті розглядається мовно-політична криза, що виникла напередодні парламентських виборів 2012 р. у зв'язку з ухваленням закону «Про засади державної мовної політики». Політична криза супроводжувалася голодуванням і протестними настроями опозиційних соціально-політичних спільнот. Мовні протистояння, які мають місце на Заході і в Центрі держави, гальмують поширення державної мови і, таким чином, звужують мовно-комунікативне поле між провладними та опозиційними соціально-політичними спільнотами. У роботі дається визначення такого явища як «мовно-комунікативне поле».

Ключові слова: мовно-політична криза, проблема, територіальні соціально-політичні спільноти, парламентські вибори, закон, мовно-комунікативне поле.

Хоча мовне питання посідає дев'ятнадцяте місце за рейтингом важливості, жодна виборча кампанія не обходиться без нього. Напередодні та під час кожних виборів воно все більше загострюється, що має негативні наслідки для подальшого консенсусу і консолідації провладних та опозиційних політичних спільнот. Перші вибори (1994 р.), що відбулися в незалежній Україні, умовно розділили український народ за мовною ознакою. З 1998 р. мовно-політична проблема набуває чіткого ідеологічного забарвлення: за ліві політичні спільноти, як правило, голосують громадяни, які мешкають на Сході і Півдні держави, за праві – мешканці Центру і Заходу. В основу мовної політики територіальні соціально-політичні спільноти лівоцентристського спрямування поклали закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», який захищає не всі зникаючі мови в Україні, а – найвживанішу та найпоширенішу в Україні російську мову. Цей закон було ратифіковано Верховною Радою України у 1999 р. напередодні президентських виборів. Перша ратифікація цього закону відбулася у тому самому році (1999), що і президентські вибори, вона активізувала мовно-політичні протистояння, які виникали на регіональному рівні між лівими і правими політичними спільнотами.

У зв'язку з вищезазначеною проблемою ставиться мета: виявити чинники, які спричиняють конфлікти на мовному ґрунті, руйнують мовні комунікації між двома найбільшими політичними спільнотами та поглиблюють мовно-політичну кризу в сучасній Україні. Мовно-політичні протистояння, які час від часу виникали між лівими і правими політичними спільнотами, радикалізувалися під час президентських виборів, що відбулися у 2004 р. У результаті, мовно-комунікативне поле, яке у демократичному суспільстві має бути містком злагоди та консенсусу між провладними та опозиційними соціально-політичними спільнотами, продовжує руйнуватися.

Окремі аспекти цієї проблеми досліджували такі вчені, як Ю. Бондар, І. Васюник, І. Гаврилович, Г. Євсєєва, І. Лопушинський, В. Мойсик, Є. Перегуда, І. Попеску, О. Приставська, Г. Удовенко, Н. Ферій, І. Феоктістова та інші. На думку вчених, мовна ситуація в сучасній Україні схожа на білоруську, де білоруською мовою послуговується лише 2% громадян Білорусі. На думку професора Віденського університету Міхаеля Мозера, після ухвалення закону «Про засади державної мовної політики» російська мова буде ще більше гальмувати українську мову. Вчені підкреслюють, що представників від провладних соціально-політичних спільнот цікавить не стратегія розвитку держави, а лише перемога на парламентських виборах, за яку вони готові заплатити будь-яку ціну. Ухвалення цього

закону, як вважають вчені, є фатальною помилкою, яка ставить під загрозу статус української мови, суверенітет та національну безпеку України. Цей закон розділяє українців на «своїх» російськомовних і «чужих» україномовних і, таким чином, розколює українську спільноту. Закон «Про засади державної мовної політики» провокує мовно-політичне протистояння, яке стало однією із центральних тем виборчої кампанії 2012 р. Для України, за словами І. Васюника, проблема збереження української мови є питанням принципової державної ваги, оскільки мова є вибором між демократією та авторитаризмом [1].

Отже, гальмівним чинником для української мови є Закон «Про засади державної мовної політики», який спричиняє у державі мовно-політичні конфлікти. А мовно-політичні протистояння між соціально-політичними спільнотами лівоцентристського і національно-демократичного спрямування особливо загострювалися під час закриття кількох україномовних шкіл та ухвалення Закону «Про засади державної мовної політики», який було розроблено депутатами від провладної політичної сили та остаточно ухвалено напередодні чергових парламентських виборів 8 серпня 2012 року. На думку окремих експертів, соціологів, політиків, вчених, журналістів та ін. Партія регіонів зробила мовне питання «заручником» своєї агітаційної передвиборчої кампанії [2].

Таким чином, закони «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» і «Про засади державної мовної політики» є тими чинниками, які зруйнували ті мовні комунікації між двома основними політичними спільнотами, які мали б ґрунтуватися на взаєморозумінні та взаємоповазі. «Комунікація, за визначенням І. Феоктістової, – це універсальне надбання людства й реальність суспільного існування. Жодне важливе суспільне питання неможливо розв'язати поза комунікативним, публічним обговоренням. Демократично організована спільнота мусить досягти єдності та консенсусу через дискурс, який є практикою комунікативних взаємин для досягнення суспільної узгодженості та соціальної згоди» [3].

Але ці критерії працюють лише у розвинених демократичних країнах. В авторитарно-тоталітарних державах, особливо під час виборів, мають місце підкуп виборців, тиск, залякування, погрози, спекуляція мовною проблемою та інші брудні технології. Враховуючи вищезазначене, мовні комунікації в сучасній Україні мають політичне підґрунтя, оскільки напередодні та під час кожних виборів соціально-політичні спільноти спекулюють мовною проблемою, чим перетворюють її на дестабілізуючий чинник. Це, на думку багатьох вчених, спричиняє в українському суспільстві соціальну напругу, породжує сепаратистські настрої, гальмує процес творення демократичної, правової держави; ставить під загрозу суверенітет і державне самовизначення України. За висновком В. Удовенка, українська мова в незалежній Україні стала предметом не державної опіки, а найбрудніших політичних спекуляцій та політичних торгів, про що свідчать усі, без винятку, парламентські та президентські кампанії [4].

Відтак, одним з чинників мовно-політичного протистояння, яке загострюється між провладними та опозиційними соціально-політичними спільнотами, є вибори. У результаті, звужується мовно-комунікативне поле, втрачається можливість дискутувати і домовлятися. Комунікативний консенсус має велике значення особливо під час виборів, коли і провладні, і опозиційні соціально-політичні спільноти мають вільний доступ до телебачення, радіо, Інтернету та однаково можливість активно спілкуватися з виборцями, використовувати засоби масової інформації, рекламу тощо. Тобто, «комунікація», за визначенням Ю. Бондара, – це не лише спілкування та передача інформації, а й процес інформування широких мас із використанням технічних засобів та засобів масової комунікації (преси, радіо, телебачення та ін.) [5].

Якщо комунікації, які існують між провладними та опозиційними соціально-політичними спільнотами, є відкритими і побудовані на довірі, то це дає можливість активно обмінюватися інформацією, розв'язувати складні політичні і державні проблеми, удосконалювати законопроекти, інформувати громадську спільноту про політичні рішення

влади, які вона планує ухвалити, здійснювати контроль за діяльністю державних органів, політичних організацій, посадових осіб, уникати різного роду непорозумінь та конфліктів. За висновком Є. Перегуди, комунікація політична веде до демократизації політичних процесів... [6, с. 399-400].

Що торкається політичних комунікацій, які існують в Україні на сучасному етапі між провладними та опозиційними суспільно-політичними спільнотами, то тут існує багато проблем, які стосуються обговорення, ухвалення та виконання законів. На думку депутатів Верховної Ради від опозиції, ухвалення закону «Про засади державної мовної політики», в основу якого було покладено положення закону «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», відбулося без обговорення та з порушеннями. Багато претензій у політичних спільнот національно-демократичного спрямування було і до законопроекту «Про мови в Україні», розробленого напередодні президентських виборів 7 вересня 2010 року народними депутатами від політичних спільнот лівоцентристського спрямування О. Єфремовим, П. Симоненком та С. Гриневецьким. Цей законопроект був негативно оцінений Європейською комісією за демократію через право (Венеціанська комісія). З часом провладна політична спільнота розробила та ухвалила законопроект «Про засади державної мовної політики», який, на думку В. Мойсика, не може існувати взагалі, бо, по-перше, у Конституції України немає жодної згадки про регіональні мови, по-друге, ці мови можуть існувати лише у тих державах, де є колишні регіони інших держав [7].

Ухвалення закону «Про засади державної мовної політики» та застосування його положень на місцевому рівні щодо запровадження російської та інших мов як регіональних спровокувало мовно-політичні протистояння, які супроводжувалися голодуванням і конфліктами. На думку багатьох вчених, до мовно-політичних конфліктів, які мають місце в сучасній Україні, пряме відношення має сусідня держава – Російська Федерація, яка втручається у внутрішні і зовнішні справи України і, таким чином, намагається її повернути у своє лоно. Тому сучасна влада, як вважають О. Приставська і Н. Ферій, продовжує російщити українців, які перебувають під ковпаком російського інформаційного простору, періодики, наукової та художньої літератури, російської реклами тощо [8].

Отже, одним з чинників, який загострює мовно-політичні конфлікти під час кожних виборів, зокрема і у 2012 році, є втручання у внутрішні справи Російської Федерації. З іншого боку, ухвалення закону «Про засади державної мовної політики» напередодні парламентських виборів у середовищі соціально-політичних спільнот національно-демократичного спрямування викликало безстрокові акції протесту. Вони стали на захист української мови з такими гаслами: «Захистимо рідну мову!», «Українська мова – наша незалежність!», «Владний закон про мову – війна проти українців!», «За соціальне та національне визволення», «Не захищатися, а наступати!», бо побачили намір провладної спільноти звузати сферу вживання української мови як єдиної державної в усіх сферах суспільного життя у тринадцяти областях України, запровадити російську мову як регіональну, розколоти державу за мовною ознакою тощо. На думку громадського та політичного діяча, перекладача і вченого М. Стріхи, у зв'язку з ухваленням цього закону українська мова буде вимиватися з усіх сфер життя: реклами, телебачення, ділової сфери, кінодубляжу, освіти тощо. Влада, на його думку, заклала підстави для суспільного конфлікту, який буде важко загасити [9].

Соціально-політичні спільноти Іванофранківщини, Тернопільщини та інші сприйняли ухвалення цього закону як державну зраду. Вони виступили з вимогою зібрати підписи про припинення повноважень чинного Президента України В. Януковича з тим, аби вибори до Верховної Ради були не лише парламентськими, а й президентськими. У той же час, сільським, селищним та міським радам було рекомендовано провести віча на захист української мови і конституційного ладу. Ухвалення цього законопроекту соціально-політичні спільноти правого спрямування вважають посяганням на конституційний лад і бачать за цим руку Москви, яка намагається розколоти Українську державу, а потім її

ліквідувати. Вони закликали на парламентських виборах (28 жовтня 2012 р.) проголосувати лише за ті політичні сили і тих кандидатів у народні депутати, які відстоюватимуть у Верховній Раді курс на побудову української України [10].

Проти ухвалення закону «Про засади державної мовної політики» виступила ініціативна група «Першого грудня», яка зазначила, що депутати Верховної Ради не дбають про мовні запити національних громад, а використовують частину російськомовних українців задля розколу України, суспільного протистояння і розбрату. На думку В'ячеслава Брюховецького, Богдана Гаврилишина, Семена Глузмана, Володимира Горбуліна, кардинала Любомира Гузара, Івана Дзюби, Мирослава Мариновича, Мирослава Поповича, Євгена Сверстюка, Вадима Скуратівського та Ігоря Юхновського, ухвалення цього законопроекту, об'єктом атаки якого є українська мова, є результатом зловмисного задуму, замахом на Україну та єдність українського народу, мовного заклоту, що націлений проти кожного українця, оскільки проводить між різними українськими спільнотами мовний кордон [11].

Отже, «мовно-комунікативне поле» – це мовний простір, який призначено для повноцінного функціонування регіональних, офіційних, державних та інших мов, які мають право повноцінно функціонувати та розвиватися. Це мовно-політичний простір, який не надає рівних можливостей для повноцінного розвитку всіх мов. У такому разі мови починають між собою конкурувати та боротися за життєвий простір, де, як правило, перемагає сильніша мова. Така боротьба не є цивілізованою, а, тим більше, справедливою, оскільки вона супроводжується протистоянням і конфліктами. У зв'язку з ситуацією, яка склалася навколо української мови, Україна опинилася в зоні мовно-політичного ризику. Аби не довести цю ситуацію до масового протистояння, її може врятувати загальнонаціональний консенсус, до якого «мають закликати насамперед провідні соціально-політичні спільноти, пропагуючи при цьому ідеї міжнаціонального миру, відкритості, взаєморозуміння, злагоди і толерантності» [12, с. 321].

Отже, варто зазначити, що мовно-політична проблема, яка у 2003 році отримала нормативно-правовий паспорт, визріває ще з 1994 року. Вона звузила мовно-комунікативний простір української мови як державної, спровокувала мовно-політичні конфлікти, які виникли між територіальними соціально-політичними спільнотами лівого і правого спрямувань, спричинила мовно-політичну кризу та ін. У зв'язку з цим було б доцільно:

1. Подолати мовний бар'єр між територіальними соціально-політичними спільнотами лівоцентристського і національно-демократичного спрямування.

2. Загальмувати поширення російської мови у південних та східних регіонах України.

3. Заборонити спекулювати мовою під час виборів.

4. Скасувати закон «Про засади державної мовної політики», який звужує комунікативний простір української мови в освітній, діловій, інформаційній, культурній та ін. сферах.

5. Ухвалити такі державні програми, які б підвищували комунікативну спроможність української мови.

6. Проводити конференції, форуми, конгреси, дискусії і т. п. щодо подолання мовно-політичного протистояння, яке продовжує існувати між територіальними соціально-політичними спільнотами правого і лівого спрямувань.

7. Скасувати закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», який порушує Конституцію України та захищає російську мову на рівні з гагаузькою, караїмською та ін. мовами, які знаходяться на межі зникнення.

8. Проводити заходи, які будуть спрямовані на популяризацію української мови.

Література:

1. Васюник І. Ще раз про небезпеки «мовного закону» / Васюник І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgolos.com.ua/blog/487.html>

2. Волошин О. Мовна політика є предметом внутрішньої української дискусії / Волошин О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 4 липня 2012 а href="http://gazeta.ua/articles/politics/_u-mzs-poradili-rosijskim-zmi-ne-vtruchatisya-u-movnu-problemu-ukrajini/445036">Gazeta.ua</a
3. Феоктістова І. Вплив російських ЗМІ на формування суспільної думки в Україні: дис. ... канд. політ. наук: 23. 00. 01. – Казань, 2005. – 218 с. / Феоктістова І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/journalism/00288643_1.html
4. Удовенко Г. Мовна політика України на сучасному етапі / Удовенко Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.com.ua/stattya/4564-movna-politika-ukrayini-na-suchasnomu-etapi.html>
5. Бондар Ю. Комунікація / Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – С.399. – 792 с.
6. Перегуда Є. Комунікація політична / Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.
7. Мойсик В. Закон Про засади державної мовної політики не може існувати взагалі. Це визначається Конституцією / Мойсик В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zaukrainu.org/articles/1414
8. Приставська О., Ферій Н. Антиукраїнські тенденції мовної політики в Україні / Приставська О., Ферій Н. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.com.ua/stattya/4570-antiukrayinski-tendentsiyi-movnoyi-politiki-v-ukrayini.html>
9. Стріха М. Українська мова вимиватиметься з усіх сфер життя / Стріха М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.radiosvoboda.org
10. Гаврилович І. Державна мовна політика чи державна зрада? / Гаврилович І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.galychyna.if.ua/index.php?id=single&tx_ttnews%5Btt_news%5D=19992&tx_ttnews%5BbackPid%5D=24&cHash=e3658bc565
11. Група “Першого грудня” вважає мовний закон регіоналів замахом на єдність України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/54546>
12. Савойська С. Наукове кредо Володимира Панібудьласки у новітніх парадигмах історично-політичного простору: Монографія / С. Савойська. – К.: Вид. центр “Просвіта”, 2012. – 384 с.

Савойская С. В. Территориальные социально-политические общности в контексте выборов 2012: теоретический анализ языкового политического кризиса

В статье рассматривается языковой политический кризис, который возник перед парламентскими выборами в 2012 г. в связи с принятием закона «Об основах государственной языковой политики». Политический кризис сопровождался голоданием и протестными настроениями оппозиционных общественно-политических общностей. Языковые противостояния, которые есть на Западе и в Центре государства, тормозят расширение государственного языка и, таким образом, сужают языковое коммуникативное поле между провластными и оппозиционными общественно-политическими общностями. В работе даётся определение такого явления как «языковое коммуникативное поле».

Ключевые слова: *языковой политический кризис, проблема, территориальные общественно-политические общности, парламентские выборы, закон, «языковое коммуникативное поле».*

Savojsky S. Territorial sociopolitical the generality in the context of elections 2012: the theoretical analysis of language political crisis

In article language political crisis which has arisen before parliamentary elections in 2012 in connection with an adoption of law «About bases of the state language policy» is considered. Political crisis was accompanied by starvation and protest moods oppositional political

Groups. Language oppositions which are in the West and in the state Center, brake expansion of a state language and, thus, narrow a language communicative field between proimperial and oppositional political Groups. In work definition of such phenomenon as «a language communicative field» is given.

Keywords: *language political crisis, a problem, territorial political a generality, parliamentary elections, the law, «a language communicative field».*

УДК 323.2.001.76 (477)

Пономаренко Людмила Володимирівна,
*аспірантка кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова*

ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОБРАННЯ УКРАЇНОЮ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Виділені та проаналізовані базові політичні передумови обрання Україною інноваційної моделі розвитку, окреслено ряд нині існуючих невирішених проблем, розв'язання яких сприятиме інтегруванню нашої держави до європейського співтовариства, зайняттю гідного місця серед розвинутих країн світу та забезпеченню суспільного добробуту своїх громадян.

Ключові слова: *інновації, інноваційна політика, інноваційна модель розвитку, демократичний транзит.*

За роки незалежності в політичній системі України відбулися певні суспільно-політичні трансформації, суттєво змінилася й сама політична система. Відбувся перехід від радянської системи влади до демократичної форми розподілу владних ресурсів, проте ці зміни далися нашій державі непросто. Так, на початку третього десятиліття незалежне українське суспільство постало перед низкою проблем у багатьох сферах життя країни: ознаки хронічної нестійкості демократії та кризова ситуація, що охопила політичну, економічну, соціальну й духовну сфери призвели до гальмування розвитку держави.

Все це засвідчило про вичерпаність пострадянського способу розбудови нашої держави, сутність якої полягала в механічному поєднанні інституціональних зразків країн розвинутої демократії з радянськими суспільними інститутами, практиками та цінностями. Саме цим і зумовлена актуальність переходу України на інноваційну модель політичного розвитку, що попри наявність суперечностей і прорахунків все ж має певні здобутки та перспективи розвитку в контексті зазначеної теми. Ця модель є для неї незаперечною, адже вона може сприяти інтегруванню нашої держави до європейського співтовариства, дасть змогу зайняти гідне місце серед розвинутих країн світу та забезпечити суспільний добробут своїх громадян.

Завдання ж формування інноваційної моделі розвитку будь-якої країни, у тому числі й України, потребує суттєвої активізації цілеспрямованої державної політики в інноваційній сфері, адже, в залежності від того, наскільки дії та заходи держави у сфері регулювання інноваційних процесів будуть виваженими, достатньо обґрунтованими та функціонально спрямованими, настільки вони будуть і ефективними.

З огляду не це, доцільним є наведення прикладу стратегії розвитку Об'єднаної Європи, започаткованої на початку XXI століття, яка зводить до наступних пунктів: підвищення конкурентоспроможності європейського ринку товарів і послуг, істотного збільшення